

Р.А.Бубняк

Тернопільський державний педагогічний університет
імені В.Гнатюка

РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ Е.ЗОЛЯ “ЖЕРМІНАЛЬ” У ФРАНЦІЇ 1884-1885 РР.

Для диференціації смислових відтінків і конотацій, що пов'язані з семантикою терміна “рецепція”, багатий матеріал дає, на наш погляд, дослідження сучасного французького літературознавця Алена Пажеса [3].

А.Пажес опрацював 94 різноманітних тексти, які з'явилися у французькій пресі з лютого 1884 до кінця липня 1885 року. Осмислюючи динаміку цього процесу крізь призму сучасного розуміння ролі творчості Е.Золя в історико-літературному процесі і, зокрема, місце роману “Жерміналь” у світовій романістиці, він виділив і охарактеризував три фази освоєння французькою читацькою публікою тринадцятого з черги твору Е.Золя: пререцепцію, рецепцію під час публікації роману частинами в газеті “Жіль Блаз” і поточну рецепцію цілісного, завершеного, опублікованого роману “Жерміналь” поки не з'явився друком новий твір, що привернув увагу публіки, відвернувши її від попереднього. Названі три фази рецепції співвідносні з трьома етапами появи роману в свідомості читачів.

У період виношування задуму чергового роману з циклу “Ругон-Маккари” і збору матеріалу про життя шахтарів Е.Золя з цього приводу ділиться роздумами в листах до знайомих, інформація про роботу письменника над романом про реальну подію — страйк гірників — з різних джерел потрапляє в пресу. Цей період А.Пажес називає періодом “нескромностей”, зв'язуючи його з фігурою Поля Алексіса, друга й послідовника Золя, одного з членів “Меданської групи”, який видав серію повідомлень про назву майбутнього роману в газеті “Крі дю Пепль” (лютий - березень 1884), але не згадував про зміст твору. Його тактика полягала в тому, щоб нагнітати “атмосферу чекання, яка поступово буде задовольнятися, інтригувати, зацікавлювати читачів” [2, 3].

Ніхто, крім Алексіса, нічого не знав про роман, що мав з'явитися. Інформатор був дуже обережним, обмежувався лише кількома лаконічними твердженнями. “Статті Алексіса, - зауважує А.Пажес, - подібні до кімнати-ехо, що реєструє події і коментує їх, але відмовляється взяти на себе конкретну ініціативу. Алексіс не розгортав якоїсь оригінальної теми і не розпочинав полеміки, він відігравав роль “збудженого балакуна, який перемелює те, що інші сказали чи зробили, а потім видає це за своє власною мовою” [3, 189].

Літературні критики цікавляться роботою Золя щодо сюжету, який їх хвилює, з нетерпінням чекають твір і не витримують, щоб не прокоментувати перші аркуші, які їм дають ідею про роман “Жерміналь”.

Е.Золя, працюючи над твором, у чернетці залишав нотатки, які свідчать про його передбачення певної реакції відповідного кола читачів.

Він розраховував, очікував і сумнівався. Ось судження письменника такої модальності:

“Мій майбутній роман досліджуватиме соціальне питання, яким страждає вся Європа, і змалюватиме драматичну картину шахтарського страйку. Я розраховую на великий успіх через зацікавленість цією проблемою”.

(лист до Е. Ціглера від 16 квітня 1884 р).

“Робота набирає розгону, собача робота, якої в мене ще не було при написанні жодного роману; і все це без успіху, без надії, що будеш нагороджений. Це одна з тих книг, які пишуть свідомо для себе”.

(лист до Сеара від 14 червня 1884 р).

У день, коли почалася публікація роману частинами в газеті “Жіль Блаз”, у листі до Е. Ціглера Золя писав:

“Я ще не знаю, як паризька публіка сприйме цю сувору книгу” (25 листопада 1884 р).

З початком публікації роману “Жерміналь” у “Жіль Блаз” починається друга фаза рецепції, яка тривала до 24 лютого 1885 року. На зміну періодові “нескромностей” настає період “збудженої зацікавленості” [1, 25].

Спочатку газета “Ла Батай” трактує роман “Жерміналь” як “скандальну зневагу до народу” (19 грудня 1884), а через кілька тижнів ця ж газета інтерпретує прочитане цілком по-новому. Тепер акцентується увага на картині розгніваного натовпу, що кричить і біжить. Газета захоплюється могутністю людського потоку (25 січня 1885).

У газеті “Фігаро” від 26 листопада 1884 року Моріс Талмер звинуватив Золя в плагіаті. Він — автор книги “Рудниковий газ”, що з’явилася в 1880р. (п’ять років раніше, ніж “Жерміналь”), і йому здається, що перші сцени роману Золя дуже подібні до сцен його власного роману. Але Золя не реагував на те, що було лише ефектом читання твору частинами: наступні розділи роману переконливо доведуть, що існує суттєва різниця між двома згаданими творами.

На другу фазу рецепції припадає незначна кількість статей (лише шість). Роман “Жерміналь” тоді не викликав великої полеміки, як це сталося з романом “Нана” в 1879 році. Можливо, журналісти чекали, щоб професійні критики, прочитавши твір повністю, дали свою оцінку.

Перші оцінки завершеного твору з’явилися 1 березня 1885 року. Практично вся паризька преса заговорила про “Жерміналь”: спочатку щоденні газети, тижневики, а пізніше й журнали.

А.Пажес зазначає, що “мовчання в цьому випадку можна пояснити ідеологічними причинами: “Ла Нувель Рев’ю” ніколи не симпатизував Золя, а “Парі”, “Ле Радікал” та “Ле Ревей” не змінили своєї думки з появою роману “Жерміналь” [3, 170].

Протягом березня 1885 року з’явилася найбільша кількість статей про “Жерміналь” (40 статей). Активізувалася комерційна діяльність книгарні Шарпантьє, яка з 2 березня викинула на книжковий ринок сорок тисяч примірників роману.

Провінційні газети набагато менше писали про Золя та його твір. Траплялись видання, які жодним словом його навіть не згадали. Аналізувались події регіонального й світового значення, а місця для роману “Жерміналь” і його “далекого” паризького автора не знайшлося. Провінційна преса, як правило, виключає літературу зі свого

дискурсивного поля. Про новий літературний твір провінційний читач дізнавався переважно з інформації, що надходила з Парижа, звідки “немов сонячні проміння долинали літературні столичні новини, ослаблені й пропущені кризь сито репортерів і критиків” [3, 186].

Про роман “Жерміналь” мовчали газети “Семафор де Марсель”, “Ла Депеш де Тулуз”. А рідне місто Золя Екс-ан-Прованс не попіклувалося про свого земляка. Газети з міст Ліль і Валансьєн (на півночі країни), які раніше регулярно висвітлювали події, пов’язані з шахтарськими страйками, також не зацікавилися золівським сюжетом: реальність знаходилася майже за два кроки від подій, і не було жодної потреби в посереднику.

Статті з ґрунтовним критичним аналізом були трьох категорій. Найвагомішу з них склали так звані “установчі скеровуючі голоси авторитетних критиків з відомих видань” (Філіпп Жіль з “Фігаро”, Поль Жіністі з газети “Жіль Блаз”, Людовік Бужьє з “Ле Насіональ”).

Ізольовані голоси молодих критиків з’являлися час від часу в тому чи іншому часописі: Октав Мірбо (37 років), Е.Еннекен (27 років) і найвідоміший з них — Жюль Леметр (32 роки).

Нарешті, третю категорію склали прихильники натуралізму Золя: Г. Жеффруа, Г. Тудуз, Е. Род, Л. Депрез, Ф. Журден, не кажучи вже про згаданого найвірнішого з них — Поля Алексіса.

У період з 28 лютого по 10 квітня 1885 року в перші тижні поточної рецепції роману з двадцяти листів Золя — десять є його відповідями рецензентам. Такий факт можна пояснити перш за все міркуваннями реклами: він знав, що його пояснення, різного роду висловлювання, які звернені до приватних осіб, можуть цитуватися в газетах чи журналах, стануть публічними й викличуть широкі дискусії серед критиків. По-друге, Золя вважав, що все, що стосується роману “Жерміналь”, увійде до категорії питань, на які слід реагувати якнайшвидше, щоб випередити громадську думку.

Читачі та критики сподівалися, що роман “Жерміналь” буде продовженням роману “Пастка”, що це буде другий золівський твір про робітників. Саме в такому дусі про це говорилося на сторінках газети “Жіль Блаз”. Стиль роману залишався поза увагою. Вважалось, що читачі 1884-1885 років самі зорієнтуються, бо роман “Пастка” привчив їх до авторського письма: арготична мова персонажів, багаторазові повтори, ціла хвиля висловів, що належать персонажам, – все це творило вільний стиль Золя. Сила письменника в 1884 році полягала в тому, що він зумів “порвати з міфом народного натуралізму”, використавши нові прийоми й тематику, які забезпечили успіх його першого робітничого роману.

Що стосується сюжету, то він також був новим явищем у літературі. Мало хто в 1885 році його міг по-справжньому збагнути й витлумачити. Навіть критики другої половини ХХ ст. неодностайні в інтерпретації висновку роману й ще сьогодні сперечаються про складність золівської фінальної метафори “жермінації”.

Як охарактеризувати в кількох словах рецепцію роману “Жерміналь” у 1884-1885 роках? Успіх книги був, так би мовити, амбівалентним. З одного боку, він незаперечний: тираж, який мав цей твір із перших тижнів, велика кількість статей, опублікованих у пресі, нарешті, схвальна оцінка роману, що її дав Жюль Леметр, начебто свідчать про одностайність літераторів і читачів. Але коли розглядати факти рецепції зблизька і з

перспективи, то зрозуміємо, що апробація роману залишилась суто інтелектуальною, а прикмети великого, справжнього успіху були відсутні.

Судження, висловлені про роман "Жерміналь", - вважає А.Пажес,- підказують новий образ твору й можливість іншого дискурсу. Між літературним твором і його публікою (теперішньою чи майбутньою) знаходиться критика – "феномен далеко не другорядний; середовище, де відбувається трансформація змісту" [3, 244].

Таким чином, з реконструкції ставлення читачів, журналістів, письменників, критиків та істориків літератури до роману "Жерміналь" випливає висновок, що рецепція літературного твору - поняття широке за обсягом: воно включає первинне читацьке сприймання тексту, фрагментарні оцінки сучасників і наступні реінтерпретації істориків літератури, що враховують динаміку літературних напрямів, нових художньо-естетичних норм і канонів.

1. Alexis P. Emile Zola. Notes d'un ami. G. Charpentier, 1882.
2. Dezalay A. Lectures de Zola, A. Colin, 1973. – 125 p.
3. Pages A. La bataille litteraire. Essai sur la reception du naturalisme a l'epoque de Germinal. Librairie Segquier, 1989. – 276 p.

Summary

The reception of the novel "Germinal" goes through the prism of the perception of Zola's philosophy. E. Zola stands in the center of the discussion, protecting the objectivity of the scientific worth of his novel. Article cusses kinds of receptions: usual and genetic. The study of this problem aims at understanding fully literary and critical texts, which included an ideological debate in journalistic discourse in 1884-1885.

Стаття надійшла до редколегії 8.12.2003